

Criteris lingüístics per a textos corporatius de difusió general

DANIEL CASALS I MARTORELL

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana

daniel.casals@uab.cat

XARXA VIVES D'UNIVERSITATS (2013): *Criteris lingüístics per a textos corporatius de difusió general*, Alacant: Xarxa Vives d'Universitats.

Un llibre d'estil és un compendi de criteris fixats per una corporació, institució o empresa amb l'objectiu de regir l'actuació comunicativa dels seus professionals. Aquests reculls tenen la virtut d'acostar als usuaris, d'una manera més amena, les normes lingüístiques i les convencions estilístiques d'ús freqüent en un determinat sector social. S'alimenten de l'experiència i també de la preceptiva continguda a les gramàtiques i als diccionaris, dels quals solen prendre una selecció dels aspectes que són rellevants en l'àmbit al qual estan destinats.

L'estudi d'aquest tipus d'obres en distingeix, tradicionalment, dos grans grups: d'una banda, aquelles que recullen exclusivament un conjunt de criteris de llengua i, de l'altra, les que hi afegeixen altres tipus de recomanacions diverses, per exemple, sobre tipologies textuais o gèneres, deontologia i tractament de la imatge corporativa. Centrats en el periodisme, el primer grup —l'exclusivament lingüístic— aplega manuals centrats en llengües immerses en processos de recuperació, com el català. En el segon tipus, al costat d'aquestes normes, hi afegeixen pautes sobre els formats periodístics, l'ètica en l'exercici de la professió, el tractament de les fotografies i dels gràfics, les qüestions de gènere, el respecte per la diversitat i altres aspectes que s'han de tenir en compte en l'activitat comunicativa d'empreses i institucions periodístiques, en relació tant amb idiomes minoritzats com amb idiomes que es troben en condicions de normalitat.

Els avatars sociopolítics que ha viscut la llengua catalana, sobretot durant el segle XX, han condicionat que els primers llibres d'estil en català de Catalunya, apareguts durant la dècada dels anys vuitanta i noranta del segle passat, fossin obres prescriptives dedicades en exclusiva a la llengua. En són exemples els aplecs de pautes dels mitjans de comunicació com ara *Un model de llengua pels mitjans de comunicació* del *Diari de Barcelona* (1987), les *Orientacions lingüístiques* de Catalunya Ràdio (1992), *El català a TV3. Llibre d'estil* (1995), i els llibres d'estil de *l'Avui* (1997) i *d'El Periódico de Catalunya* (2002). No obstant això, ja entrat el segle XXI, en el si de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), els criteris de llengua, que des del 2006 s'apleguen al portal lingüístic *ésAdir* (<http://esadir.cat>), constitueixen una de les tres potes del *Llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals* (2010), al costat d'altres parts que ja atenen els aspectes que atribuïm a la segona generació d'aquest tipus d'obres: la «Guia d'ús» i el «Manual d'estil». I coetàniament el *Llibre d'estil de l'Agència Catalana de Notícies* (ACN) s'adscriu plenament al segon tipus de promptuari

d'actuació corporativa, com ja ho van fer *El 9 Nou. Manual de redacció i d'estil* (1991), de manera pionera, i també *El 9 Nou / El 9 TV. Manual de redacció i estil* (2008), ambdós d'Eusebi Coromina.

D'obres d'aquest tipus, se n'han vist proliferar en diversos sectors, sobretot aquells que han viscut avenços significatius en l'ús del català, i en aquelles institucions i empreses en què la comunicació, escrita i oral, té una projecció social significativa i s'ha de mostrar com a exemplar. De fet, en molts casos l'èxit esmentat és atribuïble en part a l'existència d'uns criteris lingüístics planificats que serveixen de guia als professionals. En aquest sentit, l'administració pública també ha volgut fixar uns consells d'ús, per exemple, al *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona* (1995), dirigit per Joan Solà. Així mateix, les universitats dels territoris de parla catalana han adoptat, d'ençà de l'adveniment de la democràcia, pautes corporatives de caràcter lingüístic i estilístic, com es reflecteix, per exemple, al *Llibre d'estil de la Universitat Pompeu Fabra* (1996), a més dels que també han establert altres institucions acadèmiques. A aquests, s'hi afegeixen ara els *Criteris lingüístics per a textos corporatius de difusió general*, elaborats per la Xarxa Vives, que integra vint-i-una universitats del domini lingüístic català.

Aquests *Criteris lingüístics* han estat possibles per la feina del professor Brauli Montoya, catedràtic de la Universitat d'Alacant i membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que en va redactar l'esborrany inicial, revisat i completat pel professor de la Universitat Pompeu Fabra Joan Costa, i amb una lectura final portada a terme pel professor de la Universitat de les Illes Balears Joan Melià, amb la col·laboració del Servei de Política Lingüística de la Universitat d'Alacant.

Segons el rector d'aquesta institució, l'obra que ressenyem vol atendre la petició de «diverses empreses i institucions» que van sol·licitar a la Xarxa Vives que els proporcionés «unes orientacions per a poder utilitzar-les a l'hora d'elaborar alguns dels seus textos a fi de ser ben acollits pels parlants de qualsevol de les diferents varietats del català o valencià» (pàg. 7). Aquest compendi, que es declara complementari dels manuals d'estil de les diferents universitats, pretén «oferir els mínims comuns al domini lingüístic per aconseguir un model de llengua facilitador, en determinats casos, d'una única versió lingüística [...] acceptable per a tots els usuaris [...] a partir de les varietats i solucions lingüístiques més generals» (pàg. 7). A més, està pensat per furnir uns rudiments lingüístics a les persones que arriben a les zones catalanòfones amb un «nivell elemental de llengua» (pàg. 7).

Ultra la presentació, signada pel rector de la Universitat d'Alacant, aquesta obra s'estructura en dos grans blocs. El primer és «Orientacions i reflexions generals», en el qual es detallen els objectius, els destinataris, unes pautes de denominació i presentació, recomanacions de traducció i una reflexió sobre la possibilitat d'«un model neutre per als usos orals». El segon bloc està integrat pels criteris i per les solucions concretes, i s'estructura en tres apartats, orientats, res-

pectivament, a l'ortografia, a la morfologia i al lèxic. Arrdoneixen aquest volum quatre annexos: (I) una llista de verbs incoatius, (II) lèxic amb diferències menors i amb diferències majors, (III) un text d'exemple en un català comú i (IV) un apartat sobre l'autoria i unes referències bibliogràfiques.

En relació amb l'ortografia, aquest manual, com és propi dels llibres d'estil, va de dret a una selecció d'aspectes que poden presentar inconvenients en els àmbits a què s'adreça: (1.1) els noms d'algunes lletres (*f, l, m, n, r, s*), (1.2) l'accentuació gràfica de les *e* d'acord amb els diferents parlars catalans i (1.3) les grafies *tl* i *tll*. Emparant-se en els textos a què va adreçat, els *Criteris* elaborats per la Xarxa Vives diuen que els mots amb aquestes grafies són poc freqüents i, sempre que sigui possible i no resulti forçat, recomana substituir-los per sinònims, en el marc de la proposta d'un model unificat. Per exemple, propugna que, en lloc de la parella *motle* i *motlle*, s'escrigui *matriu*, *encuny* o *plantilla*. I si aquest criteri no és aplicable, creu que s'ha d'optar per la solució més estesa en el domini lingüístic, *motlle* (pàg. 20).

Quant a la morfologia, el lector hi trobarà pautes sobre cinc aspectes de (2.1) morfologia nominal (gènere del sufix *-ista*, nombre, possessius, díctics i anàfores, i pronoms febles) i set de (2.2) morfologia verbal (primera persona del present d'indicatiu, vocal temàtica de la primera conjugació, mode subjuntiu, verbs incoatius de la tercera conjugació, verbs amb dues formes de participi, verbs amb altres variants formals i desinències verbals d'acord amb el tractament). Per a cadascun d'aquests aspectes, els *Criteris lingüístics* condensen les principals solucions, orals i escrites, del domini lingüístic, i tendeixen a acceptar les més esteses o amb més tradició escrita (per exemple, el sufix *-ista*). Aprofundint en alguns dels aspectes tractats, s'hi recomana, de manera general, usar els possessius quan és estrictament necessari i se'n presenta la variació geolectal corresponent. En aquest punt, el compendi ressenyat dona com a solucions vàlides tant les formes amb *u* com amb *v*, per bé que assenyala que les segones són més freqüents en la llengua escrita. En els demostratius, al seu torn, aquest manual opta per la utilització d'un sistema binari i l'eliminació de formes que no coincideixen en els principals parlars. I, sobre els pronoms febles, aconsella la forma *us*, que és més general, i en el cas de la combinació d'objecte directe i indirecte, indica com a preferibles *l'hi*, *la hi*, *els hi* i *les hi*.

En morfologia verbal aquests *Criteris lingüístics* també s'inclinen, com en apartats precedents, per les formes més esteses. Pel que fa a la primera persona del present d'indicatiu, mena a no usar les solucions que no coincideixen a tot el domini i en recomana la substitució per verbs que presenten desinència consonàntica a tots els parlars: per exemple, *em correspon sancionar* o *tinc a bé sancionar* per *sancione* i *sanciono*. Si aquests canvis són massa forçats, aconsella usar les formes acabades en *-o* perquè són les més generals. Sobre el subjuntiu, són rellevants els criteris en què demana evitar les formes d'aquest mode verbal per la variació geolectal que presenten. Per fer-ho, s'hi aporten diferents recursos de redacció per bandejar aquestes formes verbals («quan *serà* el moment, caldrà pit-

jar el botó» en lloc de «quan *sigui/siga* el moment, caldrà pitjar el botó») i, en cas que no siguin viables comunicativament, es decanta per les formes més generals. Així mateix, demana evitar els verbs incoatius, per bé que, si no és possible, s'inclina per l'indicatiu en *-eix* i els subjuntius en *-isca* o *-eixi*. Els *Criteris lingüístics* donen com a vàlides totes dues formes del participi (*establit, establert*), i prefereixen les formes *tenir* i *venir* davant de *tindre* i *vindre*.

L'apartat de lèxic recull pautes sobre els numerals, i els geosinònims i variants formals. Pel que fa als primers, recomana, com ja és habitual en aquest manual, l'ús de les formes generals com ara *dues* i *disset* davant de *dos* i *dèsset*. En el segon apartat, declara vàlides parelles com *sortir* i *eixir*, *mesclar* i *barrejar*, *rodó* i *redó*, i *cementiri* i *cementeri*, però manifesta preferències per solucions com *veure*, *mentre*, *meitat*, *endemà* i *xarxa*, davant de *vore*, *mentres*, *mitat*, *sendemà* i *xàrcia*.

Parlem ara dels quatre annexos. El primer és una exhaustiva llista de verbs incoatius estructurada en tres columnes (pàg. 50-69), que és una ampliació del quadre de la pàgina 38 del llibre d'estil objecte de ressenya. A la primera columna hi consta la forma ortogràfica dels verbs incoatius (*abaratir, teledirigir*); a la segona hi ha una alternativa no incoativa (*rebaixar, guiar a distància*) i a la tercera, la corresponent nominalització (*rebaixa, teledirecció*). L'annex segon (pàg. 70-74) està dedicat al lèxic amb diferències menors i amb diferències majors. Pel que fa al primer (*fonoll, fenoll*), entre les variants que hi ha en els diferents parlars del domini, en uns casos es dona preferència a la forma que el redactor té com a pròpia. En d'altres, com *avui* i *hui*, es proposa buscar una altra variant més neutra, per exemple, *el dia present*, o en lloc de *servici* i *servei*, el manual opta per *subministrament, dotació* i *unitat administrativa*. Quant a les diferències majors, en quatre quadres ofereix les variants lèxiques del català central, balear i valencià, en alguns casos compartides, i recomana, sempre que es pugui, una variant neutra. N'és un exemple *nen* (central), *nin* (balear) i *xiquet* (valencià), per a les quals proposa els substituïts neutres *infant* i *criatura*. El tercer annex és una aplicació concreta dels criteris exposats al manual: un text en el català comú proposat (p. 74-75), que prové d'un original en castellà publicat al BOE (Boletín Oficial del Estado) i que s'exposa en dues columnes: en castellà (a l'esquerra) i en català (a la dreta). Com ja hem avançat, l'annex quart fa un aclariment sobre l'autoria d'aquesta obra i recull una llista de referències bibliogràfiques.

Els *Criteris lingüístics* de la Xarxa Vives d'Universitats s'adscriuen a l'opció lingüística de llibres d'estil, perquè el seu contingut se cenyeix a recomanacions de caràcter lingüístic. No obstant això, a diferència dels llibres d'estil publicats a Catalunya durant les darreres dècades del segle XX, que van partir exclusivament del dialecte central, bandejant les altres grans varietats territorials, els *Criteris lingüístics* parteixen de la rica diversitat geolectal del català i formulen amb encert un patró lingüístic comú, amb solucions compartides i àmpliament esteses. Amb aquesta base, l'esmentat manual aconsegueix plantejar un model en què els diferents parlants del domini se sentin representats. Per la projecció que es proposa i

per les raons que hem exposat, els *Criteris lingüístics* seran una eina molt útil en la vertebració de l'espai escrit de comunicació en català. És, doncs, indispensable que siguin aplicats i difosos per les corporacions, institucions i empreses que els han promogut i que d'aquí a un temps se n'avaluï la implantació.

Complexica. Cerebell, societat i llengua des de la transdisciplinarietat

SERGIO BALARI

Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Centre de Lingüística Teòrica
sergi.balari@uab.cat

MASSIP, Àngels i Albert BASTARDAS (eds.): *Complexica. Cerebell, societat i llengua des de la transdisciplinarietat*, Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 2014.

George Henry Lewes —probablement més conegut per ser l'amant i company sentimental de la novel·lista George Eliot— va ser el primer a posar nom i caracteritzar els fenòmens emergents:

The emergent is unlike its components in so far as these are incommensurable, and it cannot be reduced either to their sum or their difference. But, on the other hand, it is like its components, or, more strictly speaking, it is these: nothing can be more like the coalescence of the components than the emergent which is their coalescence. (LEWES 1875: 369; cursiva en l'original)

Per aquestes paraules s'acostuma a considerar Lewes com a precursor d'un corrent de pensament, l'emergentisme britànic, de curta vida però amb integrants tan eminents com John Stuart Mill. Desbancat pels diversos empirismes i positivismes que caracteritzen la ciència i la filosofia de la primera meitat del segle xx, el primer emergentisme va postular-se com a la veritable i única tercera via capaç d'explicar els fenòmens mentals i vitals, entre l'esfondrament del dualisme cartesià i la puixança dels diversos materialismes propugnats pels hereus intel·lectuals de La Mettrie o Joseph Priestley. Convé assenyalar en aquest punt que l'emergentisme es presenta com una *hipòtesi científica* sobre l'estructura de la realitat, que percep com a organitzada jeràrquicament, amb un nivell fonamental objecte d'estudi de la física i un seguit de nivells superiors, com ara el químic, el biològic, el psicològic i el social, les propietats dels quals no sempre són explicables per l'acció de les lleis del nivell fonamental. No va ser, però, fins el desenvolupament de la teoria general de sistemes —de la mà de figures com Ludwig von